

УРОКИ БАЧИНСЬКОГО (РЕФЛЕКСІЇ ЧЕРЕЗ ДВАДЦЯТЬ І ДВА РОКИ)

Слова Павла про Петра свідчать
більше про Павла ніж про Петра
Бенедикт Спіноза

У романі «Безсмертя» Мілана Кундери, одного серед глибоких сучасних письменників, є міркування про жести. Суть їх полягає в тому, що ми гадаємо, що використовуємо жести, але насправді — жести використовують нас. Адже ми їх практикуємо, запозичивши від когось іншого, з'єднуємо з іншими порухами, можливо, додаємо ще чийогось, імовірно, творимо власний стиль. Але в основі — те, що ми запозичили. Ці архетипні запозичення залежать від багатьох чинників — масштабу особистості, яка на нас впливає, її психотипу, тривалості впливу на нас і, що не менш важливо, нашої здатності і можливості свідомо, несвідомо і підсвідомо сприйняти те, що нам так само ретранслюється. Наприклад, як ми вітаємось з людьми, заходимо до лекційної аудиторії, ідемо коридорами нашої alma mater — це все ми уже десь колись у когось бачили, запозичили і вважаємо за потрібне саме цю модель (моделі) повторити.

Варто додати ще один чинник — це час, доба, коли на нас впливають. Тим вплив сильніше, чим ми молодше, а постать, що надає нам взірцево-зразкові стандарти зріліша. Так ми і проходимо наші життєві університети, здобуваючи (і постійно вибудовуючи/перебудовуючи) пантеон тих, хто є нашими провідниками в цьому світі. Чільне місце, слідом за батьками, посідають люди, яких ми можемо назвати нашими учителями в різних сферах, і надто — в професійній. Саме такою постаттю в моєму житті став Анатолій Діомидович Бачинський, який є Учителем, який мав на мене особливий вплив, як у моєму фаховому становленні, так і у світоглядних мотиваціях загалом.

Насмілюсь претендувати на те, що це був найбільший вплив, ніж на будь-якого з тих, хто може назвати себе його послідовником. Це звичайно вельми суб'єктивне сприйняття і не без зухвалинки. Про-

те сприймаю себе я саме так, і досі відчуваю ту відповідальність, що несу в собі як єдиний підопічний Учителя, який дістався офіційного наукового ступеня під його керівництвом. Визначна дата є чудовою нагодою для того, щоб переосмислити значення Учителя в нашому житті, певною мірою викристалізувати та окреслити спадщину й уроки, що їх він залишив кожному з нас — і не без того, щоб їх сприйняли й інші. Адже якщо є Учитель, то мають бути й уроки.

Мені судилось познайомитись і мати щастя тісно спілкуватись з Анатолієм Демидовичем (таке по-батькові я вживав раніше — він не заперечував, і тому дозволю собі тут писати саме так) в останнє десятиліття його земного шляху. Більше того, цей час дійсно можна поділити на час звичайного знайомства (1984 — 1989) та час уроків, що розпочались після цього. Тому спочатку кілька слів про знайомство.

Анатолій Діомидович, імовірно, був першим викладачем історичного факультету, якого мені довелось побачити. Це трапилось влітку 1984 року, коли ми, абітурієнти, зібрались на консультацію перед іспитом з історії СРСР. Увійшли два викладачі — чоловік і жінка. Не пригадаю вже про що йшлося — традиційні нейтральні розмови «взагалі». Але звернула на себе увагу постать чоловіка — усміненого, доброзичливого, зі справжнім «чоловічим» голосом. Він закликав всіх не катувати себе останньою ніччю підготовки, а, навпаки, спробувати відпочити. І порадив замість виснаження себе підручником подивитись чергову серію фільму «ТАРС уповноважений заявити...», що тоді допіру вийшов на екран. Не знаю, чи комусь допомогла ця порада, але десь глибоко відклалось, а потім, згодом, виринуло розуміння того, що будь-яку викладацьку роботу можна робити неординарно і позірно легко. Своїм останнім монографічним дослідженням А. Д. Бачинський дав неординарні назви — «Буджацька заграва» та «Січ Задунайська». Відвідуючи його в санаторії, згодом через роки, одного разу почув: «Вирішив назвати книгу «Січ Задунайська». Всі, хто писав до мене писали у назві «Задунайська Січ». У мене ж праця оригінальна, то і назва має бути оригінальною — адже так ніхто ще не писав».

На першому курсі була історична географія. Географія була одним з найулюбленіших предметів в школі й історичні карти я креслив з особливим натхненням, хоча з самим учнівським малюванням у

мене було не дуже. Тому результат був добротним (залік пройшов з першого разу), але, очевидно, особливого враження на викладача не справив. Хоча, можливо, і на перший погляд...

Наприкінці першого курсу, обговорюючи з однокашниками перелік предметів на наступний рік від когось почулось: «А еще история Украины. Ну, там Бачинский — щирый украинец». Про «щирих українців» я чув і в родині і від інших, навіть в Грузії (батько військовослужбовець і ми помандрували по Союзу, але він був для мене просто українцем і латентним територіальним українським патріотом). Тепер, на лекції, я переконався, що діда Панаса із телепередачі «На добраніч діти!» з моїх донецьких дитячих років, гоголівського Тараса Бульбу часів батумського школярства і лектора з історії України, пов'язує щось спільне. Уже згодом, пишучи статтю до «Чорноморських новин» з нагоди 60-ліття Анатолія Демидовича, я не міг утриматись, щоб не навести сьогодні вже класичного вислову Льва Славіна. Тоді редакція його чомусь не умістила і завжди чекав нагоди щоб сумістити вислів з постаттю Бачинського: «На Одесі, попри всю її національну строкатість, лежить видимий український відбиток. З селянського хлопця, з капітана далекого плавання, університетського професора раптом визирає тип запорожця з козацької січової вольниці — весь цей сніп відваги, гумору, сили, поезії».

Проте і в цей рік, і в наступні роки наближення нашого не відбулось. Історії України, як навчальній дисципліні, годин тоді призначалось мало і тому збереглось відчуття якогось фрагментарного її викладу. Я захоплювався проблематикою історії КПРС і з третього курсу подався на відповідну спеціалізацію (згодом виявилось, що там опинились п'ять з десяти «червонодипломників» нашого курсу), займався активно громадською діяльністю — був заступником секретаря комсомольської організації факультету, головою неформального студентського клубу «Диваки». Одного разу (на третьому чи четвертому курсах), стоячи перед розкладом, почув українську мову. Це, виявилось, звертались до мене і ухопив лише останню фразу: «Та він мабуть нічого не розуміє!». Це зачепило і я почав, допомагаючи заповнювати який папірець, за відсутності у Анатолія Діомидовича окулярів, заперечувати, що не розумію, хоча моя українська мова була далеко не бездоганна і я тоді ще не виконав настанови свого батька по-справжньому заговорити нею.

На початку четвертого курсу ми поїхали до колгоспу на засадах самоврядування — відлуння «перестройки» в студентському університетському житті. Викладачі тепер не їхали з нами, а лише навідувались. В один з таких візитів приїхав і Анатолій Діомидович. Заходячи в наше містечко він побачив мене на відстані і дружньо, порухом руки привітав. «Це ж треба — пам'ятає!» — промайнуло в голові. Лише згодом прийшло розуміння тої комунікативної чарівності, яка була невід'ємною рисою Бачинського, коли він спілкувався з людиною і та розуміла, що так спілкуються лише з нею і ні з ким більше, перебільшуючи, звичайно, власну ексклюзивну близькість до нього.

На тому самому, передостанньому, курсі ми уже студіювали історію XX століття. Анатолій Демидович несподівано з'явився і прочитав пару лекцій про Другу світову війну. Особливо запам'яталась одна — присвячена бойовим діям на півдні України у другій половині 1941 р. І головним було не те, що, як потім дізнався, він спеціально займався даною проблемою, а особистісне ставлення до трагедії співвітчизників, що розгорнулась у той час. Особливе враження справило його зауваження про блюзнірство тих, хто називає пам'ятник на майдані «Імені 10 квітня» «термометром», адже справа не в архітектурі — а в пам'яті.

В останньому семестрі навчання завідувач кафедри історії України Віктор Петрович Ващенко запропонував мені місце лаборанта кафедри. Згодом з'ясувалось — багато питань у роботі кафедри, в тому числі й це, було узгоджене з Бачинським. Одного осіннього дня того, 1989 року, коли я працював уже старшим лаборантом, Анатолій Демидович, несподівано, як мені тоді здалось, запропонував мені участь в одному картографічному проекті. Мова йшла про історичний атлас Одещини. Я погодився і відтоді розпочалось наше близьке спілкування (карти було виготовлено, але сам проект здійснити так і не вдалось).

У подальшому немає сенсу дотримуватись хронології наших сусунків. Обмежусь лише тим, що ці п'ять з половиною років, які нам відвела доля, включили пошук мого наукового дискурсу, підготовку кандидатської дисертації та короткий проміжок після її захисту. Одержані уроки можна виокремити (як завжди умовно) на професійні та «пожиттєві» (що не менше пов'язані із нашим фахом).

Є така народна приповідка що «писар живе з каламаря, а піп з вітваря». Університетський викладач є людиною, що має поєднувати ці обидва заняття — займатись навчальною роботою й іншими видами педагогічної діяльності та науковою працею. Щодо останньої, то її мені довелось вчитись по-справжньому, професійно здебільшого лише після одержання університетського диплому.

Наукове керівництво Бачинського не було класичним — адже не було тривалих стаціонарних консультацій, детальних розборів початкових опусів тощо. Гадаю, що для цього у нього просто не було часу. Життя його було надзвичайно насичене. Перед парами на нього уже чатували відвідувачі, у перервах він розривався між студентами та колегами, а після пар знову люди — україністика бурхливо розвивалась і попит на фахову підтримку був шалений. Але фахівців його рівня у місті практично не було. Тому наша академія виглядала так. Я намагався дочекатись, коли всі вже підуть і ми з ним йшли на зупинку (Торгова — Софіївська) і... пропускали трамвай за трамваем. Інколи переходили на протилежний бік — їхали до кінцевої, де можна було сісти і спілкувались до залізничного вокзалу, де я змушений був виходити.

Основний принцип керівництва Бачинського можна визначити як ліберальний. Тему досліджень він не нав'язував, даючи можливість початківцеві самому зосередитись на прийнятнішій йому проблематиці. Поринувши з головою в україністику на початку 90-х років, мене більш зацікавила не конкретика подій, а історія знання (в епістемологічному сенсі), зокрема історія історичного знання. Тобто більшим був потяг до історіографії. Анатолій Демидович схилив мене до джерелознавчої проблематики — такий спецкурс він читав студентам. Очевидно, компромісом стала історія археографії — як аспект розвитку історичної науки, що був водночас найтісніше пов'язаний з вивченням історичних джерел. І хоча він не займався зокрема історіографією чи історією археографії (хоча був справжнім археографом!), після спілкування з Омеляном Пріцаком та Павлом Степановичем Соханем (який очолив новостворений тоді в Академії наук Інститут української археографії), вирішив ризикнути і зупинитись на темі підопічного, що не входила в коло його основних наукових інтересів.

Ще один принцип полягав у тому, що тему треба шукати «від жит-

тя», тобто повсякденної практики. Підключивши мене до проекту написання біобібліографічного покажчика найвідомішого історика Південної України Аполлона Скальковського і бачачи моє захоплення цією постаттю, було вирішено об'єднати два напрямки в дисертаційне дослідження, присвячене археографічній діяльності «Геродота Новоросійського краю». Навесні 1995 р., у лікарні, під час одного з останніх моїх візитів він запитав: «Ну, що будеш далі дописувати біографію Скальковського чи займешся всією картиною розвитку археографії на півдні України?». Остаточну відповідь на запитання довелося давати уже без нього.

Важливою віхою у підготовці дисертації — є визначення її готовності. Такого відчуття тоді я не мав. За мене це зробив мій науковий керівник. Одного разу, обговорюючи один з сюжетів дисертації, він сказав: «Досить, я відчуваю, що робота готова. Писати і вдосконалювати її можна нескінченно, але є відчуття, що те, що зроблено, можна захищати. Оформлюй текст». Тобто він бачив процес у цілому, не піддаючись, у даному разі химерам деталізації.

У спілкуванні з Анатолієм Демидовичем завжди відчувалась його цілісність, не дрібов'язковість, що дозволяло йому бачити кінцевий результат чи завершення процесу, не рефлексуючи на сьогочасні дрібниці. Після першого року праці викладачем я попросився до аспірантури, бо співшукачеві ой як важко писати дисертацію одночасно з викладанням. Він зауважив, що останнє у мене виходить і тому кваліфікацію треба піднімати уже з перших років — це важливіше, а дисертація піде і так добре. Вдруге він несподівано звернувся до мене ще через кілька років — годі викладати на підготовчому відділенні, час переходити на історичний факультет. Шкода, що це відбулось все таки вимушено — довелося брати його курси, як-от «історичну географію» та середньовічну «історію України». З приводу останнього він кілька разів шкодував, що не «феодал» і перед ним не було «феодалів» (тобто медієвістів) для цього періоду. І мене завжди це питання відтоді «муляло», доки не було розв'язане на кафедрі хоч частково — мій підопічний Олександр Музичко захистив кандидатську дисертацію з наукового доробку професора Новоросійського університету Федора Леонтовича, який переймався середньовічною проблематикою.

Третій випадок — самий красномовний. Будучи ширими комсо-

мольцями і симпатиками «перестройки» з моїм приятелем в самий її пік (1987), ми вирішили вступити до КПРС. Оскільки існувала «рознарядка» і черга, то до мене вона дійшла лише у 1989 р. На той час ми відчули певне розчарування (у молоді роки це швидко відбувається) не лише у суспільно-політичних перетвореннях, а й у самій перспективі побудови реального соціалізму і тому виникли вагання у доцільності вступу до партії. У 1991 р., в умовах падіння її авторитету, кандидатський термін скасували й у мене статус взагалі виявився невизначеним. Старші колеги В. П. Ващенко й А. Д. Бачинський (який був безпартійним!) порадили все ж не рвати зв'язків. Анатолій Демидович сказав: «Якщо ти хочеш і далі працювати в цьому колективі – не роби цього. Справа не у партії, а у людських стосунках. Подібна демонстрація може і гарна, але не зовсім коректна до твоїх викладачів, які тебе навчали. Ви ж не хочете показати, що такі тут розумні і чистіші за всіх. Це не дуже добре буде виглядати в очах колег. Тому я не раджу тобі цього робити». Я послухав своїх наставників – партійний стаж припинився у тому ж 1991 році разом зі всією КПРС.

Розпочинаючи викладацький шлях, мені пощастило також набутися кілька професійних уроків. Насамперед – хвилювання перед аудиторією. Не мандраж, а відповідальність і небайдужість за те, що скажеш. На моє запитання про хвилювання ствердно і не один раз він казав: «Специфіка нашої спеціальності полягає в тому, що надзвичайно важко бути безстороннім. Це ж історія наша, історія нас і спокійним часто просто не можна бути!». Разом з тим його емоційність не була пафосною і мітинговою, вона була не зовнішньою, а виходила зсередини і, будучи негучною, була дуже сильною. Більше того, якось ми домовились з його донькою і попросились на лекцію (це було підвищення кваліфікації вчителів шкіл). Стиль викладу був дуже рівний й оповідь була як сімейна бесіда, без дешевого менторства і фальшивої наукоподібності. Враження було таке, буцімто втомлений працею батько розповідав своїм домашнім про проблеми, що накопичилися і доти ще ними не вповні зрозумілі. Це було дуже органічно і ефект колосальний.

Разом з тим Бачинський досить реалістично, без kwasного патріотизму, ставився до проблем вітчизняної історії. Одного разу він таки вразив тим, що рекомендував не робити з Шевченка всесвітньо ві-

домого персонажа: «Для нас Шевченко геній, але це не постать європейського масштабу. Як би ми не хотіли, але ми не можемо його поставити для Європи на рівень Пушкіна чи Байрона».

Анатолій Демидович завжди навантажував себе роботою по вінця, а то й більше. Усвідомлюючи стан свого здоров'я, він, тим не менше, до останнього навчального року працював на півтори ставки. Двічі ми сідали, на моє прохання, з його навантаженням (я був секретарем кафедри), щоб зменшити хоч трохи, але марно. Він доводив, що його курси нікому передати не може, а з «негорловим» навантаженням те саме — що ж, студентів, які до нього так тягнулись, роздавати. Ось і набиралось понад ставки.

У стосунках зі студентами Бачинський був, як по життю у всьому (відомі його акуратно наклеєні літери-виправлення на машинописних текстах), дуже коректним. Читаючи лекцію, одним з його правил було — ліпше опустити мікрофрагмент, ніж сказати невірну інформацію чи прикрасити його словесною карамеллю. «Звикай, — казав він — що доведеться ставити оцінки вище, ніж заслуговує студент. Це річ якщо і ненормальна, але поширена і звичайна у нас, але хай тобі пощастить уникнути ситуацій, щоб ставити студентові оцінку нижче, ніж він заслуговує». Він вчив, що траплятимуться ситуації з психологічно важкими і проблемними студентами. Від цього нікуди не дітися. Інколи студенти навмисне йтимуть на конфлікт, щоб виправдати свою негативне оцінку в очах однокашників не слабким знанням, а своїм нонкомформізмом. У таких випадках (лунала порада) проблемний студент виявиться, як правило, слабким, але не добивай його. Більше того — постав йому оцінку вище, ніж він заслуговує. Твою оцінку студенти зрозуміють в обох випадках, але в останньому разі вони ще будуть тебе і поважати. До того ж і у «героя» буде шанс подумати над життям, щось в ньому змінити, а то й згадати тебе опісля добрим словом.

Анатолій Демидович був не просто науковим керівником, а й наставником, який переживав за тебе і сприяв твоєму життю загалом. І це мало різноманітні прояви. Одного разу він запросив мене для делікатної розмови до кабінету завідуючого і під час неї поділився яблуком, розрізавши його навпіл лезом для безпечної бритви. Вище вже йшлося про мову. На моє прохання він завжди виправляв мене

або рекомендував вживати інших зворотів, причому кожного разу додаючи: «Ну, це ж як ми домовлялись...». Відтоді я пильно стежу за пуризмом як своєї мови, так і у інших (і не тільки української). І ще про один з проявів коректності. На кандидатському іспиті перед захистом дисертації члени комісії поставились до мене дуже лояльно. Анатолій Демидович, який був серед них, проте, задав мені найбільшу кількість запитань. Причому запитання припинились, коли я на решті опинився у скрутному становищі. Після іспиту він зауважив: «Розумієш, я це зробив навмисне, щоб іспит не нагадував дешевий спектакль. А по-друге, мені дійсно хотілось з'ясувати твій рівень. Знаю, що копаєш глибоко, але я хотів знати — наскільки глибоко». На одній з вчених рад нас одночасно рекомендували на посади: його — на професора, мене — на асистента. Колеги багато і душевно говорили про Анатолія Демидовича. Запам'ятались слова Рими Дмитрівни Бондар: «Якщо б всі українці були такі як Бачинський, то такими українцями всі хотіли б бути!». Потім розглядали моє питання і коли прийшов час мене характеризувати, то виникла пауза. Після того, як одна з колег, відчувши делікатність питання, почала свій виступ, він (ми сиділи разом) прошепотів: «Сподіваюсь, ти розумієш, що зараз я не можу виступити, це було б неправильно».

Як розповідав Володимир Никифорович Станко, декан історичного факультету (1994 — 2003), рекомендація Бачинського була для нього вирішальною у виборі свого заступника. Пізніше Анатолій Демидович заходив до деканату і вів самі різні розмови, але я відчував, що це перевірка на «вшивість» — чи не почала мене роз'їдати пиха і чи не запаморочилось від кар'єри. Але ж я пам'ятав, як від одного разу згадував, глузуючи з одного колеги, який здобув підвищення, як той дивувався — чому люди не покращили до нього свого ставлення. Коли мені не судилось потрапити до аспірантури — певне запитання все таки залишалось. Анатолій Демидович, щоб закрити тему сказав: «Ти знаєш, мої здібності цілком давали мені можливість досягти і одержати багато чого, що я не мав, не маю, і мати вже не буду. Але ти до мене від цього гірше ж не ставишся. Так ось дивись, щоб люди ставились до тебе за те, хто ти є насправді, а не за щось інше».

Дійсно, будучи кандидатом історичних наук, і професором лише в останні роки життя Бачинський «важив» набагато більше. Ната-

лія Іванівна Калюжко, наприклад, вважала його за рівнем справжнім академіком. До речі, він завжди люб'язно відгукувався на її прохання прочитати пару лекцій з історії Західної України ХІХ століття. «Бачинський» — це перепустка для приятних стосунків з будь-ким, кому передаєш привіти — і член-кореспондент НАН України П. С. Сохань, і заступник директора Інституту історії України НАН С. В. Кульчицький, і професор квебекського монреальського університету Роман Сербин...

Те що Анатолій Демидович ставився до підопічних позитивно — сумніву і бути не могло. І це не тільки яблуко і навіть не частина дублікатів (і не тільки) художньої літератури з власної бібліотеки. Рекомендація Бачинського, як йшлося вище, чимало важило. Так, мені пощастило одним з перших одержати новозасновану в університеті стипендію імені І. І. Мечникова, виграти гранти Канадського інституту українських студій на досліді у Петербурзі та фонду «Відродження» на копіювання щоденників Аполлона Скальковського, поїхати на конгрес українців колишнього СРСР (наприкінці 1991 р.). Крім позитивних рекомендацій, треба вказати на ще одну. Бачинський залучив мене до приватних уроків ще в рік закінчення університету, що, по суті, відкрило мені шлях до другої професії, яка сприяла виживанню у неблагополучні 90-ті роки. Колись він сказав мені, що його наставник Самсон Михайлович Ковбасюк надавав йому підтримку і навіть позичив гроші, коли прийшов час купувати кооперативну квартиру. Гадаю, алгоритм підтримки підопічних передається воістину і словом, і ділом.

У позауніверситетському житті Анатолій Демидович був не менш привабливою особистістю. Він був дуже компанійською людиною. Дуже любив співати пісень, і особливо — українських. Під час візитів до дому, він здивував не тільки колекцією марок, але й співом. Причому нас з дружиною дуже вразило його уміння співати «коломийки», передаючи їх ритм, інтонацію і настрій. Був він чудовим тамадою. На банкеті, після захисту моєї дисертації в Інституті української археографії, після певного часу аудиторія у кабінеті директора, як буває, стала не дуже керованою. І тоді пролунало одеське, у виконанні Бачинського — «А ну-ка ША!!!». І черговому промовцеві нарешті надали слово (а серед учасників процедури захисту були І. Л. Бутич,

А. Жуковський, Ю. А. Мицик, Ю. А. Пінчук, О. Прицак, А. В. Санцевич, В. Г. Сарбей, П. С. Сохань, Г. К. Швидько, Ф. П. Шевченко).

Під час святкування на факультеті 60-річчя А. Д. Бачинського, мій колега по кафедрі Володимир Чумаченко, якого я небезпідставно ревнував до Вчителя, сказав пошепки, що нам ніколи не дорости рівня Бачинського... І хоча сам Анатолій Демидович, дізнавшись про це, заперечив, слід визнати що його стандарт зосібна у суто людському вимірі залишається недосяжним. Петро Осипович Каришковський, Анатолій Демидович Бачинський, Володимир Никифорович Станко — останні зірки доби, що пішла у минуле, справжні зірки — високі фахівці і особистості, сузір'я, що живить своїм світлом пам'яті і уроків тих, хто пам'ятає і передає їхні уроки іншим.

Без сумніву, А. Д. Бачинський був тим в середовищі істориків, хто визначав обличчя одеської україністики впродовж другої половини ХХ ст. Він був обдарований від природи, мав непогані стартові умови для інтелектуального зростання — міська школа, освічені батьки, виховання й освіта сформували у нього високу любов до народу, його коріння, мови, причому у такому космополітичному середовищі, яким було портове місто радянської України. На межі школа/вуз він уже телеологічно бачив себе істориком і свідомо прагнув до цього. На межі випуск/початок трудового життя — він уже дипломований історик, який взяв добрий фаховий старт. Робота в архіві зробила з нього, з одного боку, одеського краєзнавця, а з другого — надала неперевершені навички праці з історичним джерелом. На рубежі архів/університет він готовий передавати свій досвід іншим — і доля привела його в Alma mater.

Завершити цей текст хочеться так само, як і написану майже десять років вступну статтю до збірки, яку з колегами було підготовлено на честь Анатолія Демидовича. Успіх викладача базується насамперед на якості наукового доробку. А. Д. Бачинському було на що опертись — фундаментальна дисертація, вісім книжок, майже дюжина збірок, десятки публікацій у провідних вітчизняних і зарубіжних виданнях, сотні газетних статей. Додамо до цього визнання його досягнень спільнотою фахівців — низка рецензій, індекс посилань на його доробок, запрошення до різноманітних організаційних структур, офіційні відзнаки. Проте велика т. м. кінетика науковця, це

лише потенціал для реалізації себе як викладача (буквально — людини, яка викладає, віддає щось для інших і викладається у цьому «на всю катушку»). Отже, викласти щось комусь треба бажати й уміти. У А. Д. Бачинського було й перше, й друге. Він щиро і максимально віддавав себе іншим — тільки цим можна пояснити такий ранній його ухід від нас (алюзія з Мавкою Лесі Українки очевидна — «Ні, се так добре, умерти як летюча зірка»). Майже чверть століття тому з'явилась газетна стаття про А. Д. Бачинського назвою для якої було взяте народне прислів'я «Добра слава — друга спадщина». Він, дійсно, залишив добру і славну спадщину — родині, кафедрі, університету, Одесі, історичній науці, україністиці і всім тим людям, хто здатен її сприйняти!

Основною статті є текст:

Хмарський В. М. Уроки Бачинського / В. М. Хмарський // Анатолій Діомидович Бачинський (1933 — 1995) : до 75-річчя від дня народження : біогр. матеріали. — Одеса, 2008. — С. 162-169.